

Kristófi János Zsigmond

Levéltári adatok Nagyvárad XVIII. századi egyházzenei életéhez

A jelen tanulmány a nagyváradi székesegyházi ének- és zenekar XVIII. századi személynéi összetételével foglalkozik, újabb kutatásaim alapján Felician Roșca és Franz Metz megjelent közléseit kiegészítve.

Kristófi János Zsigmond orgonaművész, a nagyváradi római katolikus székesegyház orgonistája.

A törököktől való felszabadulás után Nagyvárad és környéke kietlen pusztaság volt. A város polgári lakossága a visszafoglalás első éveiben nem érte el a 100 lelket.¹ Mivel az egész város romokban hevert, a régi templomok helyreállítása szóba sem jöhetett: új templomot építettek, amely egyben székesegyházul is szolgált. Ez három, Bécsből való kőműves és ács által épített és Szent Brigitta tiszteletére felszentelt kicsi hajlék volt. A püspöki uradalmakat, falvakat még hosszú ideig tartó pereskedések árán kellett Benkovich Ágostonnak, az újraalapítás utáni első püspöknek visszaszereznie. Tíz évi püspöksége idejéből nem maradt fenn alkalmazott zenészekre való utalás a forrásokban.

Az ő halála után (1702. okt. 28.) a harmincéves Csáky Imre novii c. püspököt (tíz éves korában apát, húsz évesen egri kanonok) nevezték ki nagyváradi püspöknek. Kassán, Bécsben, majd Rómában tanult. Kultúra iránti igényeit nem szorította vissza, s emiatt tetemes adósságot halmozott fel. Életrajzírója szerint már fiatalkorában igen költséges volt. Az uralkodó, I. Lipót csak 1703. március 15-én adott utasítást az új püspök beiktatására. Bercsényi 1703. augusztus 6-án kuruc csapatai élén felperzselte Váradot.² A felkelés ideje alatt a püspöki javak részben elpusztultak, részben idegen kézre jutottak. „A püspöki szék tényleges elfoglalásakor még a gazdasági bajoknál is vígasztalanabb volt az *egyházmegye hitélete*. Míg 1556-ban 339 plébánia kötelékében mintegy 500 pap tartozott a váradi püspök alá, addig 1711-ben csak Váradon, Kárász-teleken és Szilágysomlyón volt plébánia 1-1 pappal.”³

„A székesegyház építésének gondolatával 1714 nyarától kezdve foglalkozott. ... A várparancsnok akadékoskodása miatt csak 1721-ben kezdték meg a Szent László-téri székesegyház építését. Őszre készen volt a szentély, de 1722. március végén a Kőrös elmosta az egészet, ezért most a folyó partját építették ki. 1723. január 10-én szentelte fel az új székesegyházat a bíbornok meghatalmazása alapján Kébell.⁴ A ferencrendiek kis templomából (ma ortodox

¹ Bunyitay Vince: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. 4. kötet. Debrecen 1935. 168.

² Málnási Ödön: Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora. Kalocsa 1933. 99.

³ Málnási Ödön: *i.m.* 102.

⁴ Nagyprépost.

templom), melyben addig a káptalan is, meg a pálosok is együtt szorongtak a hívekkel, mise után körmenetben átmentek az új székesegyházba, hol a helyőrség tisztikarának jelenlétében először hallottak a hívek orgonaszóval misét.”⁵ Bár a püspök nem volt megelégedve a templommal, mégis 1780-ig ez töltötte be a székesegyház szerepét, melynek zenei életét később két és fél évig Michael Haydn, majd négy és fél évig Karl Ditters irányította.

„A zenét annyira szerette, hogy állandó énekeseken kívül kétféle zenekart tartott magyarbéli udvarában, akik az énekesekkel együtt mindenhol vele utaztak. Fűvös zenekaráról már csak pusztán a létét tudjuk és azt, hogy egyházi célokra használta. De már vonózenekara azért is országos hírű, mivel Barna Mihály a primása. ...Barna Miska unokája, Czinka Panna is azt a hegedűt temettette magával, melyet Csáky Imrétől kapott.”⁶ Barna Miska az ország legjobb cigányprimása volt, „akinek bandáját a nádortól kezdve sok főúr szívesen kéri kölcsön Csáky bíbornoktól.”⁷ Az állandó énekesekről tudjuk, hogy két tenorista és két altista volt alkalmazva.⁸ A zenészek neve is fennmaradt, ami a cigányzenekart illeti: a már említett Barna Miska, Hrabovszky, Szelezacsék, Olczniczky és a fiatal Barna.

Ha a püspök utazott, nem kevesebb mint 26 különféle kocsi állott a „díszkíséret, melyből egy a „muzsikások alá való szekér”.⁹ Egy ilyen utazás természetesen eseményszámba ment mindenütt, így nem csodálkozhatunk azon, hogy mikor Debrecenbe utazott, a bíbornok fejedelmi kísérete és egyházi ének- és zenekara csodálatot váltott ki a város református polgáraiból is.¹⁰ Ennek pompáját világítja meg a következő részlet, mely elárulja a trombitás nevet is: „Megjelenésekor kürtök harsogása s dobpergés fogadja, majd zenekara játszani kezd, mialatt elfoglalja helyét a hintóban. ... A bakon József trombitás, hogy kürtjével messziről hirdesse a magas utazó közeledését.”¹¹

A következő két püspök, Báró Luzenszky István László (1733–34) és Okolicsányi János (1734–36) idejéből nem maradtak fenn a székesegyház, illetve a püspöki zenekar tevékenységére vonatkozó adatok.

1737 és 1747 közt gróf Csáky Miklós töltötte be a püspöki széket, akinek útját bátyja, Csáky Imre bíbornok egyengette. Tanulmányait Kassán kezdte meg, majd Pozsonyban, a bécsi Pazmaneumban, s végül Rómában tanult, ahonnan mint a hittudományok mestere tért vissza. Bár püspöki kinevezését a —javadalom felhasználása tekintetében— különböző megszorításokkal vehette kézbe, az 1742-ből és 1743-ból származó fizetéslisták szerint a székesegyházhoz méltó zenei életről megfelelő muzsikások alkalmazásával gondoskodott.

⁵ Málnási Ödön: *i.m.* 110.

⁶ Málnási Ödön: *i.m.* 277.

⁷ Málnási Ödön: *i.m.* 243.

⁸ Málnási Ödön: *i.m.* 275.

⁹ Málnási Ödön: *i.m.* 215.

¹⁰ Málnási Ödön: *i.m.* 116.

¹¹ Bunyitay Vince: *i.m.* 215.

Érdemes ismertetni a század elejéről néhány szórványos adatot az egyházmegye kántor-tanítóira vonatkozóan, hiszen az 1742-es, zenekart is említő fizetéstlisták előtt mindössze ezek állnak rendelkezésünkre:

1727-ben Bélfenyéren a Ludi Magister 6 rhenes forintot kap, Belényesben 10 rhenes forint 12 K-át, Szöllösön 6 rh. forint 40 K-át.¹²

1729-ben mindössze a szőlősi kántor-tanító van feltüntetve 16 rh. forint fizetéssel.¹³ 1730-ban a szőlősi tanító 6 rh. forint 48 K-át, a belényesi tanító 4 f. 15 K-át kap.¹⁴ 1731-ben Belényesben már két tanító kap fizetést: a római katolikus 20 rh. forintot, a görög rítusú katolikus pedig 37 forint 30 K-át, a bélfenyéri mindössze 1f. 42 K-át.¹⁵ Az 1742-es és 1743-as évekből fennmaradt fizetéstlistán egy váradi (katonavárosi, vagyis várbéli) tanító és 14 egyházmegyei organista mellett megtalálhatók a székesegyházi zenészek fizetésükkel és természetbeni járandóságaiikkal együtt, valamint két váradi *Ludimagister*.

A székesegyházi zenészek közül az organista kap kiemelt fizetést: 100 rh. forintot, 6 vödör bort, 6 köböl búzát, 1 sertést. Ezeknek összértéke 116 rh. forint. Öt zenészt említenek, akik összesen 300 forintot kapnak, 30 vödör bort, 30 köböl búzát, 5 sertést, ami összesen 380 forint. Valamint egy Bassista, aki 30 forintot és ugyanannyi természetbeni juttatást kap mint a többi zenész.

*Tabella Subsidii Consistorialis nec non pensionum Dominorum Parochorum aliorumque Ecclesiae Servitorum pro anno 1742*¹⁶

	In parata	Vini urnae	Frumenti cubuli	Setigeri	Constituunt In fi.
Scholae Rector Katona Városiensis	10	-	-	-	10
Organista Szöllősiensis	30	4	6	1	44
Organista Belényesiensis	30	4	6	1	44
Organista Bélfenyériensis	20	4	6	1	30
Organista Vaskoiensis	30	-	-	-	20
Organista Magyarcsé- keiensis	20	-	-	-	20
Organista Margithensis	20	-	-	-	20
Organista Szalacsiensis	20	-	-	-	20
Organista Micskeiensis	20	-	-	-	20

¹² Arhivele Statului Oradea, Fond Episcopia romano catolică, Acte economice Dosar 3854 f. 1.

¹³ U.a. f. 1^v.

¹⁴ U.a. f. 2., 2^v.

¹⁵ U.a. f. 3.

¹⁶ U.a. f. 9.

Organista Ujlakiensis	30	-	-	-	30
Organista Keserűiensis	20	-	-	-	20
Organista Hosszú Páliensis	20	-	-	-	20
Organista Püspökiensis	30	4	6	1	40
Organista Karasztelekiensis	20	-	-	-	20
Organista Somlyoviensi	20	-	-	-	20
2 Ludimagistri Varadienses	92	-	12	2	102
Organista Cathedralis	100	6	6	1	116
5 Musici Cath. Ecclesia Rh. fr	300	30	30	5	380
Basista	30	6	6	1	46

Ezzel megegyező táblázatot találtam a 13., 14. folión 1743-ra vonatkozóan.

1744-ben egy taggal bővült a zenekar: Bassista, Organista Cathedralis, Sex Musici. Ennek megfelelően a zenészeknek szánt juttatások mennyisége is növekszik 60 forinttal, 6 vödör borral, 6 köböl búzával és egy sertéssel. Ebben az évben a váradi tanítók is már hárman vannak: egy magyar, egy német és egy görög rítusú.¹⁷

Az 1745-ös évben már a zenészek nevét is megemlíti a fizetéslista:¹⁸ Tubicen Josephi Dubel, Joannes Sebeky, (saját aláírásán Sobesky olvasható¹⁹), Tubicen Joannes Mladek, Tubicen Ludovicus Pottersdorfer, Tenorista Joannes Sohn, Bassista Georgius Reizinger. A görög rítusú „Scola Mester” Erdélyi László volt.²⁰

Fennmaradt 1745-ből egy füzet, amelyben az alkalmazottak sajátkezű aláírással igazolják a fizetés felvételét. Ebből megtudjuk, hogy az Organista Cathedralis Josephus Cservencsik,²¹ s a Johann Sohn nevű tenoristán kívül még van egy Michael Grezkovics nevezetű is.²²

A vidéki kántorok a következők: Szőlőson Horváth György,²³ valamint Josephus Jánosi,²⁴ Belfenyéren Vámos János,²⁵ Bárádon Joannes Erdélyi,²⁶ Püspökiben Franciscus Czirjáky,²⁷ Vaskóh-n Adamus Király,²⁸ Belényesen Tompos János.²⁹

¹⁷ U.a. f. 21.

¹⁸ U.a. f. 28.

¹⁹ U.a. f. 62^v.

²⁰ U.a. f. 15.

²¹ U.a. f. 61^v.

²² U.a. f. 64.

²³ U.a. f. 53^v.

²⁴ U.a. f. 53.

²⁵ U.a. f. 54.

²⁶ U.a. f. 55.

²⁷ U.a. f. 58.

1746-ban a székesegyházi zenészek között a két tenorista helyett egy Andreas nevezetű szerepel, s ugyanezt találjuk 1747-ben.

Az 1748-as fizetéslistát Franz Metz közli tanulmányában.³⁰ Ebben nevek nem szerepelnek.

1747 és 1757 között gróf Forgács Pál volt Várad püspöke, aki mielőtt kinevezték volna, ötször volt püspökjelölt. Édesanyját már hat éves korában elvesztette, s mivel édesapja nem nősült újra, idegenek között nevelkedett, s így nagyon komoly és magánykedvelő lett.³¹ Nagyszombatban, Trencsénben, Bécsben és Rómában végezte tanulmányait, s a művészetek iránti fogékonyságára ezek a helyek termékenyítőleg hatottak

Ő volt az aki a mai székesegyházat és környékét megálmodta, hogy a kanonokok és a püspök egymás közelében lakhassanak s így szolgálatukat méltóképpen elláthassák. 1748-tól kis változás történt a zenekar összetételében: négy fúvósból kettő maradt, és helyettük felvettek két hegedűst. Négy éven keresztül nincs változás a zenekar összetételében, a következő öt évre (1752–1757) pedig nem maradtak fenn dokumentumok.

1757-ben gróf Forgács Pált váci püspöknek nevezik ki, de csak 1758 februárjában távozik Váradról. Főpásztor híján a káptalan által választott vikárius végezte a püspöki teendőket s nem is történt személyi változás a zenekarban 1759-ig. 1757-től 1759-ig egymással megegyező fizetéslisták vannak:

Tabella deputati ecclesiastici et cohaerentium pro anno 1759³²

	Frum. Cu.	Vini Úr.	Cerev. Úr.	Setigeri Nr.	Lign. F. Org.
Cantori et Cathechistae Varad.	6	-	8	-	-
Organista	7	7	-	1	7
Bassista et idem qua choralista	7	7	-	1	7
Tubicini	7	7	-	1	7
Tubicini	7	7	-	1	7
Violonistae Joanni	7	7	-	1	7
Violonistae Alteri	7	7	-	1	7
Tenoriste	7	7	-	1	7
eidem qua choralistae	3	-	-	-	-
Altistae et qua choralistae	3	-	-	-	-
Cathechistae hung. Qui est cantor	6	-	-	-	-
Cathechistae germ. Qui est Cantor	6	-	-	-	-

²⁸ U.a. f. 93.

²⁹ U.a. f. 98.

³⁰ *Johann Michael Haydn. Seine Beziehungen zur Dommusik in Tesmesvar und Grosswardein. Südost-europäische Musikhefte Band I.*

³¹ Bunyitay Vince: *i.m.* 281.

³² Acte Economice Dosar 3854 f. 160. Várad Olaszi 20 Januari 1759.

Az alábbi táblázatból kiderül, hogy a Joannes nevezetű hegedűs a karnagy:³³

Tabella subsidii ecclesiastici pro anno 1758

Ad Eccl. Cath. Pertinentibus	
Organistae	100
Bassistae	60
Tubicini	60
Tubicini	60
Violinistae Joanni	120
Tenoristae	60
Violinistae Alteri	60
Cathech. Hung. Qui est Cantor	40
Cathech. Germ. Qui est cantor	20

A székesegyház zenei életében különleges helyet foglal el a következő mintegy huszonhét év. 1759 és 1776 között Báró Patachich Ádám volt Várad püspöke, aki kineveztetése előtt a bécsi zenei élethez volt hozzászokva, s így nem csoda, hogy ehhez hasonlót szeretett volna Nagyváradon is létrehozni. Kiváló érzékkel megtalálta korának egyik legjobb muzsikusat Michael Haydn személyében, akihez megfelelő hangszeres és énekes gárdát szerződtetett. Az 1761-es fizetési kimutatás szerint ez a következőkből állott:

*Lista Salarii Musicorum Eccl. M. Varadiensis (1761)*³⁴

Capella Magr.	Michael Haiden	300 ft.
Cantus Choralis et figuralis Instructor ³⁵	Antonius Pohnschuh	150
Organista	Wenceslaus Divitsch	100
Violinista	Antonius Opermann	120
Violoncellista	Bernardus Landrachsel	150
Fagotista	Albertus Fentz	150
Violinistae:		
Violino primo	Carolus Hoffmann	200
	Antonius Divald	200
	Ignatius Weiglich	200
Violino secundo	Joannes Lengfeld	120

³³ Mint karnagy 1757-től 1759-ig szerepel a fennmaradt dokumentumokban.

³⁴ Acte Economice Dosar nr. 3918, film 681, f. 17., Franz Metznel a fentebb említett tanulmányában valamint Felician Roșca: *Viața muzicală din Oradea în documente de arhivă*. Ms. Oradea 1994.

³⁵ Ő a szeminárium tanára volt.

	Georgius Hoffmann	120
	Franciscus Clete	120
Violista	Mathias Stickl	120
Huboistae	Antonius Rubis	150
	Joannes Fritz	150
Clarinistae	Mathias Lányi	60
	Josephus Hubel ³⁶	60
Tympanista	Jodocus Wagner	100
Vocalistae		
Sopranistae	Andreas Berabo	100
	Josephus Berabo	100
Altistae	Georgius Bezeli	100
	Franziscus Schmutz	100
Tenorista	Franciscus Diringner	60
Bassista	Georgius Reisinger	60
Trombonista	Laurentius Berndl	150

A basszista Georgius Reisinger 1745-től 1762-ig szolgált a székesegyháznál.

Michael Haydn 1762 májusában Salzburgba távozott, de a zenekar összetétele lényegesen nem változott.

Az 1764-es és 1765-ös táblázat Franz Metz előbb említett írásában megtalálható. 1765-től 1769-ig Karl Ditters volt a nagyváradi zenekar élén. Zenekarának összetétele 1766-ban a következő volt:

*Lista Salarii Musicorum Cathedralis Ecclesiae Magno Varadinensis pro Anno 1766*³⁷

Capellae Magister	Carolus Ditters	400
Organista	Venceslaus Duvics	100
Violonista	Fridericus Pischlperger	180
Violoncellista	Andreas Renner	180
Fagotista	Ignatius Spalek	180
Violono 1 mo	Venceslaus Pichl	250
	Christophorus Fux	250
	Franciscus Paur	250
Violino 2 do	Josephus Oliva	200
	Antonius Divald	200
	Joannes Lengfeld	120
Violistae	P. Michaël Wielke	120
Huboistae	Dominicus Stadka	150
	Josephus Stadler	150

³⁶ Szerintem ez a már ismert Dubel.

³⁷ Acte Economice Dosar nr. 3855, f. 232.

Clarinistae	Josephus Dubel	60
	Josephus Cseh	60
Timpanistae	Zacharias Pull	100
Sopranistae	Franziscus Klette	100
	Albertus Fencz	50
	Wenceslaus Hodác	50
Altistae	Ignatius Weidlich	100
	Augustinus Brandeis	50
	Josephus Schlegel	50
Tenoristae	Franciscus Dieringer	60
Basistae	Wittus Ungricht	60
Trombonistae	Ignatius Sziетка	150
	Laurentius Perndl	150
Summa		3770

Három esztendővel később, 1769-ben a bőgős Antonius Zidaj lett, a második hegedűben már nem szerepel Joannes Lengfeld, a többi adat teljesen megegyezik a fentebb közölt táblázattal.

1772-ig újból nem találhatók adatok, viszont ekkor már csak a következők találhatók: Venceslaus Divics orgonista (énekes is), Franciscus Dieringer tenorista, Josephus Dubel, Paulus Cseh fúvós (tubicini). 1773-ban, a XVIII. századból föllelhető utolsó táblázat szerint ezzel megegyező a helyzet, tehát az ének és zenekar orgonistával együtt négy fős kis együttesre zsugorodott.